

Müller Viktória

**Betekintés az 1940-1944 közötti francia-magyar
kapcsolatok történetébe**

A Franciaország és Magyarország között fennálló kapcsolatok évezredes múltra tekintenek vissza, hiszen már a koronát is francia származású pápa küldte Szent Istvánnak. S bár később is voltak olyan időszakok, mikor a két ország közeledett egymáshoz (Anjou dinasztia, XIV. Lajos nyújtotta támogatás a Rákóczi-szabadságharc idején), Magyarország török megszállása, majd a Habsburg jelenlét következtében a francia-magyar kapcsolatok meglehetősen távolságtartóak és visszafogottak maradtak. Az 1848-as forradalom ugyan közelebb hozta a két országot, de a trianoni szerződés aláírása 1920 után lassan gyógyuló sebnek bizonyult, s hosszú időre gátat vetett a közeledésnek.

A francia-magyar kapcsolatok történetének számos epizódját tárgyalták már magyar történészek, de az 1940-44 közötti időszokról csak kevés cikk jelent meg eddig, és azok is főként egy kérdéskört érintenek, a Magyarországra szökött francia hadifoglyok kérdését. E témának mind a magyar, mind a francia nyelvű irodalma gazdag.¹ Hasonlóképpen széles körben ismert a két ország kulturális kapcsolatainak nagy múltra visszanyúló története, a francia szellemnek a magyar alkotókra gyakorolt hatása, a francia nyelv magyarországi kultusza. A politikai élet viszontagságai nem gátolták meg a magyar szellemi élet képviselőit abban, hogy a francia kultúra felé forduljanak, amit költőink, íróink műveinek, illetve műfordításainak sokasága tanúsít. Nem véletlen, hogy a második világháború zaklatott időszakában is ez a terület volt a legerősebb a két ország közötti kapcsolatrendszerben. Annak ellenére is, hogy a francia összeomlás után jogosan merült fel a kérdés, hogy vajon Franciaországnak sikerül-e fenntartania kiváltságos helyzetét, befolyását (főleg kulturális téren) Magyarországgal szemben, miközben elveszíti nagyhatalmi státuszát. A választ Illyés Gyula így adta meg *Egy hű barát* című antológiájában: „Franciaország megmaradt szellemi nagyhatalomnak, legalábbis a magyarok szívében”.²

Eckhardt Sándor 1938-ban kiadott művében, *A francia szellemben*, melynek francia fordítása 1942-ben jelent meg (*Le génie français*), többek között azokat az okokat tanulmányozta, melyek a magyar értelmiségi köröket a francia kultúra bűvkörébe vonták.³ „Költők, írók, művészek párizsi honvágya mutatja, mit kereshet mindenkor a magyar ember a francia kultúrában. Minden politikai ellentét dacára is végtelen haszonnal jár számára, ha lelke időnként meg-megfürdik benne, mert a francia kultúra ma is a leghumánusabb, legemberibb valamennyi között. [...] Művészeink, íróink, humanista tudósaink, [...] ösztönösen vágytak mindenkor a magyar kultúrát önálló tudatra ébresztő, emberileg elmélyítő francia szellem ellenmérge után, félretéve minden érzelmi tekintetet, mely őket a hivatalos francia világtól elválasztja.”⁴

¹ René Roos, *Évadé en Hongrie (1943-1945)* és Paul Lemaire, *L'Hospitalité hongroise* In: *Revue Historique des Armées* n°156 1984.; Georges Diener, *Les évadés français dans la société hongroise* In: *Cahiers d'Etudes Hongroises* 1989/1.; *Refuge en Hongrie* Paris, Calanque 1946.; Boros Zsuzsanna és Lagzi István cikkei; ...

² MOL K66 624 cs./Párizs 1944.

³ Köpeczi Béla, *Culture française, culture hongroise au XXème siècle*. In: *Cahiers d'études hongroises*, 2/1990

⁴ Eckhardt Sándor, *A francia szellem*. Máriabesnyő – Gödöllő 2003, 200-201.o.

Mindezek a francia-magyar kapcsolatok történetének gyakran tárgyalt részletei, éppúgy, mint a két világháború közötti időszak Bethlen próbálkozásai, Louis de Vienne francia követ magyarokat támogató magatartásával, a frankhamisítási ügyel, az 1932-től megjelenő *Nouvelle Revue de Hongrie*-val és Molnos Lipót a Bureau Franco-Hongrois de Renseignements Universitaires⁵ élén kifejtett franciaországi tevékenységével.

A két világháború közötti évek francia erőfeszítései a francia-magyar kapcsolatok fejlesztése terén azonban mindennek ellenére is meglehetősen szerénynek mondhatók. Ezzel szemben az 1940-től 1944-ig tartó periódus a francia kultúra és a francia kulturális szervezetek valóságos virágzásának időszaka volt Magyarországon. A Francia Követség, s főként Robert de Dampierre követ tevékenysége, illetve a Magyarországra szökött francia hadifoglyok jelenléte és munkája nagymértékben hozzájárult a francia kultúra magyarországi térnyeréséhez.⁶

Dampierre a francia-magyar kapcsolatok erősítésében olyan messzire ment, hogy még Vichy politikájával is szakított. Franciaország déli részének 1942. novemberi megszállása után nem volt hajlandó a Vichy-kormány szolgálatában dolgozni. Lemondott, de továbbra is Magyarországon maradt, s a magyar kormány oltalmát élvezte. Kállay Miklós személyesen is elismerését és köszönetét fejezte ki a követnek magyarországi tevékenységéért. Ahogy Robert de Dampierre méltó követője volt Louis de Vienne követnek, úgy az 1942-ben Magyarországra érkező André Hallier katonai attasé is az ő szellemében folytatta munkáját. Visszaemlékezésében számos példáját olvashatjuk a francia-magyar együttműködésnek, főként a francia hadifoglyok támogatása és a francia nyelv oktatása területén.⁷

A tárgyalt időszakban a kulturális kapcsolatok szerepének felértékelődését egyrészt azzal magyarázhatjuk, hogy ez volt szinte az egyedüli lehetőség a kapcsolattartásra, másrészt viszont a francia kulturális jelenlét erősítésével ellensúlyozni lehetett a német és olasz hegemon törekvéseket Magyarországon, ami mindkét fél célkitűzése között szerepelt. A magyar kormány úgy vélte, hogy ezzel önállóságának ad hangot, valamint bizonyítja Németországtól független politikáját. 1941 decemberében Dampierre a következőket írta jelentésében: *„Magyarországon a felelős gondolkodók nagy része egy közeli békét szeretne, egy békét, ami még képes lenne megmenteni Európát a bolsevizmus veszélyétől. De ezt a békét ne Németország diktálja, hiszen győzelme egyre bizonytalanabb. Magyarország két vasat tart a tűzben, hogy kihúzza a háború végéig: helyzete egyébként nem áll távol a mienktől.”*⁸

⁵ 1928-ban hozták létre, majd 1933-tól Centre d'Etudes Hongroises en France (Magyar Tanulmányok Központja Franciaországban) néven működött.

⁶ Müller Viktória, Robert de Dampierre - Un acteur des relations franco-hongroises (août 1940-décembre 1942) In: Relations internationales, n°107. Paris-Genève 2001, 375-383. o.

⁷ Müller Viktória, L'action d'André Hallier en Hongrie en faveur des évadés français (Souvenirs d'un attaché militaire 1942-45) In: Specimina Nova, Pécs 2000, 53-64. o.

⁸ MAE Guerre 1939-1945 Vichy Délégation générale du Gouvernement en Afrique française vol. 16.

Az önálló politika hangoztatása párhuzamosan zajlott Telekinél a Nyugathoz való közeledés és a háborúból való kimaradás szándékával, ami 1942-ben Kállay miniszterelnöksége idején, a megváltozott körülmények között már kilépési szándékká vált.

Ma már tudjuk, hogy Magyarország ezen törekvései kudarccal végződtek. Az azonban vitathatatlan, hogy a francia-magyar kulturális kapcsolatok területén számos eredmény született, főleg az irodalmi és zenei életben, de a próbálkozás nyomai szinte minden területen fellelhetők.

A korabeli magyar újságok hangvételében sajátos kettősség tapasztalható a francia-kérdés tárgyalásakor. Egyrészt nem leplezték örömeiket a francia összeomlás kapcsán, elégtételt látva ebben Trianonért, másrészt viszont gyakran tettek elismerő utalásokat a francia kultúrára. A Magyar Nemzet 1940. október 9-i számának egyik cikkében Szabó Zoltán újságíró a következőket írta: „... amit a franciákban szeretünk, annak semmi köze az államhoz, a hatalomhoz, a hegemoniához; az maga az élet, az irodalom, a művészet, és mindez csak nagyon távolról érinti a politikát.”

1943-ban a Magyarországon megjelenő külföldi könyvek közül már minden ötödik francia szerzőtől származott.⁹ Az irodalmi körök ellenállását is mutathatja az a sajtójelentés, miszerint a második világháború alatt magyarul több franciából fordított irodalmi mű jelent meg, mint németből fordított. Franciaország irodalma Magyarországon nagyobb teret hódított, mint bármelyik más európai nemzet irodalma.¹⁰

Egy 1943. szeptember 4-i magyar követi jelentés szerint Magyarországon a háború kitörése óta barátságos magatartás nyilvánult meg Franciaországgal szemben, ami a sajtót és a kulturális területet illeti. A magyar-francia kulturális és gazdasági kapcsolatokat tárgyaló jelentésben azonban fontosnak tartották kiemelni, hogy ez a barátságos magatartás nem egy bizonyos francia kormány felé irányult, hanem az egész francia nemzet felé.¹¹ Mivel a jelentés születésekor már javában tartott a háborúból való kiútkeresés, ez a megjegyzés hivatott kifejezni, hogy nem a németekkel kollaboráló Vichy-i kormány felé irányult a barátságos gesztus, hanem a mindig is nagyra tartott francia nép és annak kultúrája felé.

A francia jelenlét magyarországi térnyerését, Dampierre és a követség tevékenységét sokan támogatták, és nemcsak civil körökben, hanem kormány szinten is. Kizárólag politikai érdekből? A háború utáni időre akart a kormány jó pontot szerezni Franciaországnál? Valószínűleg nem ok nélkül merülnek fel ezek a kérdések, s ha nem is teljes mértékben alaptalanok, mégis elvethetjük őket, ha a két ország közötti évezredek múlta visszatekintő szellemi közelségre, rokonlelkűsége gondolunk, melyre mind a francia, mind a magyar előadók és újságírók olyan sokszor hivatkoztak.

⁹ 1941-ben 14 %; 1942-ben 17 %; 1943-ban 19 % volt pontosan ez az arány.

¹⁰ MOL K66 Sajtó 624. csomó (Párizs 1944)

¹¹ MOL K. 64. 98. csomó 11. Francia-magyar viszony

Vitathatatlan, hogy a szellemi élet területén jelentős erőfeszítésekre került sor, melyek nem is maradtak eredmény nélkül. Mivel ezt a témát egy másik tanulmány részletesen is tárgyalja,¹² ezúttal a francia-magyar kapcsolatrendszer más szemszögből való megközelítését kíséreljük meg. Amikor az 1940-44 közötti időszakot vizsgáljuk, gyakran hangzik el a „Pétain Franciaországa”, illetve a „Horthy-Magyarország” meghatározás. Pétain és Horthy, egy marsall és egy admirális, akik bár soha nem találkoztak, pályájukat vizsgálva számos párhuzamra figyelhetünk fel. Mindketten hőssé váltak az első világháború alatt (Verdun és Otranto), s politikai karrierük már a két világháború között elkezdődött (Horthy – 1920-ban kormányzó; Pétain – 1934-ben hadügyminiszter, majd később, 1939-40-ben madridi követ Franco Spanyolországában).

Két nagy tekintélynek örvendő államférfiről van szó. Pétain az egész nemzet elismerését élvezte - leszámítva a londoni disszidenseket -, népszerűsége töretlen volt még 1940-ben is, sőt a helyzet csak 1943-ban változott meg lényegesen, majd a háború után, amikor a közvélemény már rendkívül megosztott volt a marsall megítélésében. Horthy esetében 1919-20-ban beszélhetünk a legszélesebb körű elismertségről, de később igazán csak a konzervatív körökben volt népszerű. S bár tekintélye egészen a háború végéig megmaradt, idővel korlátozottá vált és szimbolikus jellegűnek tekinthető.¹³ Igaz, hogy 1943 júniusában Horthy 75. születésnapja alkalmából még országos ünnepségeket szerveztek lelkes beszédekkel, melyekben a tisztikar és a csapatok küldöttségei arról biztosították, hogy minden körülmények között kitartanak mellette, s parancsait feltétel nélkül végrehajtják, 1944-ben mégsem állt mögé a vezérkar, ami az ország újabb katasztrófájához vezetett.¹⁴

Egyikük sem fiatal már, mikor a második világháború megpróbáltatásai elérik országukat, és pályájuk során mindkettőjüknek egy nehéz, sőt válságos helyzetben lévő nemzetet kellett talpra állítaniuk, mind fizikailag, mind morálisan. Horthyra ez a feladat 1920-ban várt, Trianon után. Pétain 20 évvel később találta magát hasonló helyzetben, az 1940-es összeomlás után. A két ország sorsa közötti párhuzamot maga Pétain is hangsúlyozta, amikor 1941 augusztusában, Vichyben átvette a magyar meghatalmazott nagykövettől, Bessenyei Györgytől annak megbízólevelét. Franciaország 1941-es helyzetét Magyarország 1920-as állapotához hasonlította, saját szerepét pedig Horthyéhoz, akinek szerinte sikerült kivezetnie országát egy katasztrófális helyzetből. Horthy személye népszerű volt Franciaországban, mert benne látták Magyarország higgadt, semleges politikájának legfőbb irányítóját. A francia sajtó később is előszeretettel idézte,

¹² Müller Viktória, Francia-magyar kulturális kapcsolatok (1940-1944) In: Öt kontinens. Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék tudományos közleményei. ELTE, Budapest 2004.

¹³ Püski Levente, Demokrácia és diktatúra között. A Horthy-rendszer jellegéről. In: Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről. Budapest 2002, 231. o.

¹⁴ Dombrády Lóránd, A legfelsőbb hadúr és hadserege. Budapest 1990, 197. o.

és állította példaképpül a francia közvélemény elé Magyarország Trianon utáni talpra állását.¹⁵ Pétain szavai szerint a két ország még soha ilyen közel nem állt egymáshoz. És valóban ez volt a helyzet? A választ keresve rá kell döbennünk, hogy a két ország politikai lépései között csaknem annyi a hasonlóság, mint az eltérés.

1940 után Franciaország szétesett, s így a déli szabad zóna, vagyis a Vichy-Franciaország helyzete nagymértékben hasonlított Magyarországhoz. Egyes történészek két „kis állam” párhuzamáról beszélnek a német dominancia alatt álló Európában, ahol nem várható rájuk más sors, mint a Németországhoz való közeledés¹⁶, aminek következtében azonos táborban találták magukat. A francia *Moniteur*¹⁷ 1942. augusztus 20-án kapcsán, mikor felvázolta a francia-magyar történelmi kapcsolatokat, hangsúlyozta: „Az új Európában baráti kapcsolatnak kell lennie Franciaország és Magyarország között, mivel ez a két ország ezentúl ugyanazon politikai és szociális horizont felé tekint.” Az idézett gondolat azért is fontos, mert nem Gesztesy Gyula, a franciaországi Magyar Királyi Követség sajtóosztályának vezetője írta a szöveget az újság számára, hanem francia forrásból származott.

Franciaországban 1940. június elején, a teljes összeomlás előtt egyetlen kérdés lehetett aktuális: hogyan lehet véget vetni egy ilyen drámai helyzetnek. Abba kell-e hagyni a harcot az anyaországban és a gyarmatokra menni, vagy fegyverszünetet kérni, és Franciaországban maradni, megpróbálva menteni azt, ami még menthető. Közismert az a nagy ellentét, ami a két tábor között fennállt: egyrészt a harcot a gyarmatokon folytatni akarók (Reynaud, Mandel) és a fegyverszünet hívei (Pétain, Chautemps, Weygand) között. Végül a második tábor nyert: 1940. június 16-án Lebrun elfogadta Reynaud lemondását és Pétaint választotta az új kormány élére, aki 17-én, első rádióbeszédében így fordult a franciákhoz: „Fájdalomtól megtört szívvel jelentem be, hogy a harcot be kell szüntetni.”¹⁸ Ugyancsak ebben a rádióbeszédében hangzott el a híressé vált felajánkozás is: „Felajánlom személyemet Franciaországnak, hogy enyhítsek balsorsán”.¹⁹ 22-én aláírta a fegyverszüneti egyezményt (Rethondes), és július 10-én teljhatalmat kapott. A kollaborációs politika kezdeteként pedig a montoire-i találkozót jelölhetjük meg (1940. október).²⁰

Az első Vichy történetet Robert Aron írta 1954-ben, elméletét a kettős játszmáról és a pajzs szerepről azóta sokan cáfolták²¹. A francia történészek sokáig nem foglalkoztak Vichyvel,

¹⁵ *Nouvelliste* (1943. október 14.) sMércékelt, katolikus szemléletű lap 130 000 példányban. A legelterjedtebb vidéki lapok egyike (Lyon).

¹⁶ *François Boulet*, Miklós Horthy au travers des archives diplomatiques françaises In: Cahiers de la Nouvelle Europe. Paris 2004.

¹⁷ Az aktuális rezsim hivatalos lapja, még a háború előtt Laval vette meg. Jelentős politikai szerepe volt. Pédányszáma 10 000. Székhelye Clermont-Ferrand

¹⁸ *Philippe Pétain*, Discours aux Français. Paris 1989.

¹⁹ Uo.

²⁰ *Boros Zsuzsanna*, Vichy-Franciaország 1940-1942. Budapest 1994.

²¹ Robert Paxton, Eberhard Jäckel, Henri Michel, Yves Durand, Jean-Baptiste Duroselle, Jean-Pierre Azéma és Henri Rousso.

a francia társadalom nagy részének pedig meglehetősen ambivalens volt a viszonya ehhez a rendszerhez, amelynek nyomasztó emléktől nehezen tudtak csak megszabadulni. A múlttal való nyílt szembenézésre a 70-es években került csak sor, részben olyan filmek segítségével, mint Marcel Ophüls *Le Chagrin et la Pitié* (1971), vagy Louis Malle *Lacombe Lucien* (1974) című alkotásai. A levéltári források egyre szélesebb köréhez lehet már hozzáférni, és ennek hatására a korszakról újabb és újabb konferenciákat szerveznek, valamint cikksorozatokot jelentetnek meg, melyek a zavaros kép elosztatására törekuszenek.

François-Georges Dreyfus 1990-es Vichy történetében azonban rehabilitálta a régi, már túlhaladottnak tekintett sémákat. Pétain szerepét igyekezett tisztázni, Lavalra hárítva a felelősséget. Egy 1948-as műre²² hivatkozva a montoire-i találkozót diplomáciai Verdunként említi.

A Vichyvel kapcsolatos történetírásban Robert Paxton 1973-as műve jelentett fordulatot, amely eloszlatta a mítoszokat, sőt nagy botrányt keltett az a megállapítása, mely szerint: a kollaboráció felé a franciák tették meg az első lépést. A Pétain vezette francia kormány aktív, határozott programmal rendelkezett és a németekkel való kapcsolatokban kezdeményező volt. Paxton szerint együttműködést, partneri kapcsolatot szorgalmazó, szövetségi státuszra aspiráló rendszerről volt szó.

Az új Francia Állam lépéseit a magyar sajtó általában kedvezően fogadta. Dampierre jelentése szerint ennek magyarázata abban rejlik, hogy a III. Köztársaság politikáját Magyarországon Trianon miatt elítélték, így elégedetten szemlélték a francia parlamentáris rendszer összeomlását. Magyarországon már a két világháború között megkezdődött a Németországhoz való közeledés, hiszen a revíziós politika megvalósításához nélkülözhetetlennek bizonyult a német támogatás. Igaz, hogy Németország segítségéért „fizetni” is kellett, de a legsúlyosabbat, a háborúba való belépést igyekeztek elkerülni. A semleges Magyarország megőrzése a háború utánra Teleki egyik fő célkitűzése volt, s ennek kudarca vezetett tragédiájához. Magyarország 1941 áprilisában Jugoszlávia ellen, majd júniusban a Szovjetunió ellen is harcba szállt Németország oldalán. Ennek ellenére 1942-től a háborúból való kiútkeresés volt az egyik központi kérdés. Magyarország talán a háború utáni időkre akart jó pontokat szerezni azzal, hogy kiváltságos bánásmódban részesítette a területére szökött francia hadifoglyokat, akik úgy tekintettek erre az országra, mint a béke szigetére. Az tény, hogy a nácik által megszállt Európában Magyarország olyan hely volt, ahol egy bizonyos fokú demokrácia létezett. Az 1943 nyarán Dampierre helyére érkező meghatalmazott miniszter, Jules Brévié jelentéseiben szintén kiemelte, hogy Magyarországon parlamentáris liberalizmus van. „*Ez egy demokratikus ország*”- írta. Püski Levente a

²² Louis-Dominique Girard, Montoire, Verdun diplomatique Paris, 1948.

Horthy-rendszer jellegét elemző cikkében részletesen tárgyalja a kérdést.²³ Korlátozott parlamentarizmusról ír, ahol a parlamentáris és diktatórikus elemek keverednek. Demokráciának nem tekinthető, mivel a szabadságjogok csak korlátozottan érvényesültek és a végrehajtó hatalomnak túl nagy súlya volt. A Horthy-korszak politikai berendezkedését köztes helyzetűnek tekinti, és a demokrácia és a diktatúra közé helyezi.

Franciaországban azonban a demokráciának még csak a látszatáról sem beszélhetünk, hiszen Laval úgy vélekedett, hogy a köztársasági rendet felszámoló Franciaország nagyobb esélyekkel ülhet le Németországgal tárgyalni, vagyis az ország berendezkedését a totalitárius államokéhoz kell közelíteni. Ennek érdekében például alaposan megnyirbálták a parlament szerepét. Laval úgy vélte, hogy Franciaország számára ez az egyetlen lehetőség, hogy Németország kedvező elbánásban részesítse; hitt abban, hogy az új európai rendszerben országának kitüntetett szerep juthat Németország mellett, illetve ha eleget tesznek a német kéréseknek, akkor kevésbé lesznek kiszolgáltatottak, sőt, cserébe még engedményeket is kaphatnak.

Pétain tehát maga kérte a politikai együttműködést annak reményében, hogy így majd egyfajta önállósághoz jut, és meg tudja reformálni az országot. Ezzel Hitler rengeteget nyert, hiszen maguk a franciák tartották fenn a rendet. Mivel Pétain meg volt róla győződve, hogy Hitler győzni fog, igyekezett helyet szerezni Franciaországnak az új Európában. Ha igaz lenne a „kettős játék” elmélet és a „pajzs” szerep, akkor 1942-ben, a szabad déli zóna megszállásakor Algériába ment volna. Ezzel szemben Vichy magától kezd fellépni a zsidókkal szemben, vagyis „túteljesíti” a német kéréseket.

1940 októberében megszületett az első zsidótörvény, 1941 júniusában a második, 1942 májusában pedig bevezették a sárga csillag viselését a megszállt zónában. 1942. július 16-án és 17-én került sor a Vél'd'hiv' néven elhíresült razziára, melynek során a nácik, több ezer párizsi rendőrrel együttműködve összegyűjtötték a Párizsban élő „hazátlannak” minősített - jórészt kelet-európai – zsidókat, majd német haláltáborokba hurcolták őket. Ez az akció is bizonyíték arra, hogy a Vichyben székelő kormány tevékeny közreműködésével deportálták a zsidókat Franciaországból. 1944-ben pedig már a francia zsidókkal szemben is felléptek.²⁴

A francia rendőrség és adminisztráció aktív közreműködése nélkül a megszállók csak nehezen tudták volna folytatni az elnyomás és üldözés politikáját. Legalábbis nem olyan sikeresen, mint amilyen az Franciaországban volt. Minden német dokumentum utal erre. 1943-tól pedig már a Joseph Darnand által alapított Milice is segít a rendfenntartásban.

Magyarországon a politikai vezetés sokáig ellen tudott állni a német követeléseknek a zsidókérdésben. Bár voltak zsidótörvények, hogy korlátozzák a zsidók térnyerését a gazdasági,

²³ Püski, i.m.

²⁴ 1939-ben 350 000 a zsidók száma és közülük 76 000 főt adott ki Vichy.

művészeti és kulturális életben, a magyarországi zsidók helyzetében mégis az 1944. március 19-i német megszállás hozott jelentős minőségbeli romlást. 1944 márciusában kormányrendelet kötelezte a zsidókat a sárga csillag viselésére, áprilisban pedig – két évvel a francia vél'd'hiv' után - megkezdődött a több mint félmillió vidéki zsidó gettókba gyűjtése, majd német koncentrációs táborokba szállítása. Budapest több mint 200 000 zsidó lakosának elhurcolását azonban Horthy – az erősödő nemzetközi tiltakozásra – megakadályozta, és elutasította a rasszista túlkapasokat, amelyek Magyarország német megszállása után felerősödtek.

A francia zsidótörvények szigorúbbak voltak, mint Magyarország vagy Szlovákia zsidótörvényei. 1941 júniusában az egyetemeken 3%, a szabadfoglalkozású pályákon pedig 2% volt a numerus clausus. A *Moniteur* 1943. június 21-i száma mégis Magyarország zsidóellenes politikáját méltányolta és tüzte ki követendő célként a franciáknak a *La leçon de la Hongrie* (Magyarország példája) című cikkében, miszerint a zsidó szellem szoros összefüggésben van a kommunizmussal, és annak ügyét védelmezi.²⁵ Ezért határozottan fel kell lépni velük szemben.

Franciaország tudatosan a kollaborációt elősegítő politikát folytatott a fentebb már részletezett célból. Magyarország viszont 1942-től, amikor már egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Németország nem fogja megnyerni a háborút, elkezdett tapogatózni, kiutat keresni a háborúból. Kállay „hintapolitikája” jól ismert. A franciákéhoz hasonló „behódolás”, Németország minden erővel való támogatása a nyilasok megjelenésével esik egybe. 1944. október 15., a sikertelen kiugrási kísérlet eredménye egy még sötétebb korszak kezdete lett, a nyilaskeresztesek a francia Milice-hez hasonlóan erőszakosan léptek fel a németek kiszolgáltatását ellenzőkkel szemben.

Pétain és Horthy személyét vizsgálva további párhuzamokat találunk. Mindkettőjük számára fontos a család, bár más szempontból. Franciaországban az új hármasszó része (Munka, Család, Haza), fontos összetevője Pétain eszmekörének, de ő maga elvált. Horthynál is központi helyen áll a család: fiainak fontos szerepet szánt, s a dinasztiaalapítás gondolata is felmerült, legalábbis ezzel vádolták Horthyt, amikor 1942 februárjában a kormányzó-helyettesi tisztségre az ő kezdeményezésére a fiát választotta az országgyűlés²⁶. Horthy valójában utódlási joggal (cum jure successionis) akarta István nevű fiát maga mellé állítani, de ez kifejezett kívánsága ellenére sem került be a kormányzó-helyettesi intézményről szóló törvénybe.²⁷

A család mellett fontos ideológiaként jelenik meg a hazafiság és a nacionalizmus, melyek intézményes keretet is kaptak mindkét országban: Horthy létrehozta a Vitézi rendet, Franciaországban pedig a pétainista tömegszervezetet, a *Légion française des Combattants*²⁸-t

²⁵ MOL 101. cs./11. 1943. Vichy

²⁶ Horthy Miklós titkos iratai. Budapest 1962, 308. o.

²⁷ Horthy emlékirataiban ezt tagadta, sőt úgy emlékezett vissza, hogy ő még vonakodott is. (In: *Horthy Miklós*, Emlékirataim Budapest 1992, 258-259. o.)

²⁸ 1941 tavaszán 1 600 000 fős a tagság. Célja a nemzeti szellem ébrentartása, a marsall személyének propagálása. Félig-meddig titkos hadsereg a déli zónában.

(Francia Frontharcosok Légiója) kell megemlíteni. Mindkét államférfi gondolkodását nagymértékben meghatározta a korábbi - fentebb már említett - katonai pálya, a katonás gondolkodás: fegyverbarátság, becsület, tekintélyelvűség.

Közös vonásként említhető meg még a személyük körüli kultusz létezése, amit a propaganda eszközeivel igyekeztek felerősíteni.²⁹

Pétain megjelenése a francia politikai vezetésben fordulatot eredményezett a két ország közötti kapcsolatokban. Míg azelőtt a magyar újságok ellenséges hangvételű cikkekben írtak Franciaországról, valamint érvényesült a Trianon miatt kialakult „frankofóbia”, Pétain színrelépése után ezen a téren is változás történt. Amíg az 1940. július előtti Franciaország németellenes volt, nem lehetett jó viszony a Németországhoz közeledő Magyarországgal. Mivel azonban a Vichy-Franciaország is Németország „barátja” lett, a két ország azonos táborba került. Ennek ellenére a vichyi magyar követség első beosztott tisztviselője, Hertelendy Andor 1943. április 13-i jelentésében arról számolt be, hogy a francia kormányt érzékenyen érintette, hogy magyar katonák tartózkodnak francia területen, pontosabban egy franciaországi német kiképzőtáborban. Ennek magyarázata azonban csupán annyi volt, hogy a német iskolát, melyben a kiképzés folyt áthelyezték, tehát semmiféle Franciaország ellen irányuló magyar elgondolás nem állt a háttérben. Ezt a magyarázatot a francia kormány el is fogadta. Hertelendy mégis azt javasolta, hogy a magyar katonák lehetőleg ne nagyon mutatkozzanak magyar egyenruhában, inkább utazzanak civilben, nehogy véletlenül azonosítsák őket a megszálló németekkel. Hertelendy következő levelében ugyanis éppen azt jelentette, hogy Franciaországban egyre többen állnak át a Giraud-De Gaulle mozgalomhoz, és fordulnak szembe a németekkel. A budapesti követi hely betöltésének elhúzódása is ezzel volt magyarázható, mivel attól tartottak, hogy a kinevezett személy, mihamarabb külföldön lesz, hátat fordít Vichynek.³⁰

Arról már szóltunk, hogy Dampierre 1942 novemberében lemondott és az ellenállást választotta. Vichy diplomatája követte a magyar politikai élet változásait. A német kudarcok és Franciaország déli részének megszállása cselekvésre készítette.³¹ Három lehetősége volt: a helyén marad, hogy megakadályozza egy új, kollaboráns politikus érkezését; kettős játékot folytat; vagy pedig elhagyja a francia követséget, így jelezve, hogy a magyarországi franciák egyetértenek Észak-Afrika felszabadítóival. A lemondást választotta.

1942. december 21-től fél éven keresztül Christian Charmasse követségi tanácsos látta el Dampierre feladatait, mivel az új követ, Jules Brévié csak 1943. június 10-én érkezett meg. André Hallier katonai attasé visszaemlékezése szerint háromhónapnyi jelenlét után szabadságra ment,

²⁹ Bélyegek az arcképekkel, utcák, terek neve, jelenlét plakátokon, a rádióban és a moziban. Dalok a marsallhoz, mint a „Maréchal, nous voilà”. Nóták Horthyról (Horthy Miklós bakája), a szegedi egyetem elnevezése a kormányzóról.

³⁰ MOL 101. cs./11. 1943. Vichy Hertelendy Andor levelei (1943. április 13-14.)

³¹ SHAT T255

ahonnan többet vissza se tért Magyarországra. Ennek azonban ellentmond az a tény, hogy a levéltári források között találhatunk Brévié által 1944-ben aláírt jelentéseket is. 1944. március 19. után azonban tevékenységét meglehetősen beszűkült keretek között, és csak rövid ideig folytathatta. Az 1944. október 15-i nyilas puccs Horthy lemondatásához, és Németországba szállításához vezetett. Magyarországra többé nem tért vissza, Portugáliában halt meg 1957-ben, száműzetésben.

Franciaországban 1944 augusztusában teremtődött új helyzet. Pétain elhagyta Vichyt, Belfort-ba, majd Sigmaringenbe vitték a németek. A német védőőrizetből történt szabadulása után önként jelentkezett a francia hatóságoknál. Halálra ítélték, de büntetését életfogytiglani fegyházra enyhítették. 1951-ben száműzetésben halt meg, Yeu szigetén.

Horthy és Pétain pályája hasonló véget ért, a két ország története azonban egymástól eltérő pályán folytatódott, ami új fejezetet nyitott a bilaterális kapcsolatokban is.